

РЕЦЕНЗИЯ

от доц.д-р Бойка Донева

на дисертационен труд за присъждане образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност „Изкуствознание и изобразителни изкуства“,

Професионално направление 8.2. Изобразително изкуство

Автор: Златка Ярмова

Тема: Концептуализация на визуалния език в графичното произведение

Научен ръководител: проф. д-р Десислава Христова-Тошева

Катедра „Графика“, Национална художествена академия

Златка Ярмова е избрала за тема на своя дисертационен труд една изключително актуална в теоретичен аспект тема - „Концептуализация на визуалния език в графичното произведение“. Считам, че превръщането на подобна теза в обект на самостоятелно изследване съдържа в себе си значителен потенциал и същевременно – значително научно предизвикателство. Поставеният висок научен хоризонт е резултат от няколко важни предпоставки. На първо място, структурата на визуалния език и неговите иманентни качества поддържат активна дискусия в световната критическа литература през втората половина на XX век, но са сравнително инцидентно отразявани в българските специализирани издания. Като част от лидиращите тенденции в българското художествено пространство след 90-те години, тази проблематика е отразена в редица проучвания върху лингвистиката и литературата, както и в някои изследвания върху художествената култура (бих посочила като пример докторантската теза на Юлияна Текова „Иновации в изразния език на българската живопис след 1990 година“ (НХА) и хабилитационния труд на Снежина Бисерова „Транспозиции /Метафори на трансформираната реалност/“ (СУ „Св. Климент Охридски“). Настоящият текст продължава тази перспективна изследователска линия и спомага релефно да се изведат значими наблюдения, относно иновативните художествени процеси и

гравитационните сили, които дестабилизируют естетиката през последните няколко десетилетия.

При общ обем от 197 стандартни страници, дисертацията е структурирана в Увод, Три глави, Изводи, Научни приноси, Библиография с два раздела, съответно за издания на кирилица и на латиница и четири приложения – Каталог на разгледаните произведения в текста (фотографии и 52 цветни и черно-бели изображения); Речник на използваните термини (45 страници); Научни публикации и Автореферат.

В *Увода* по класическа схема са поставени аргументацията, целта, обекта и задачите на труда, постулира се неговият изследователски потенциал, статистическа база и граници, както и разностранната му методология „в“ и „извън“ полето на изкуствоведския дискурс, логично обоснована от разнородния характер на проследяваните явления. В основна работна теза на изследването се превръща проблемът за спецификата на съвременната графика, чието художествено битие измества традиционните граници и променя разбирането за възможностите ѝ като художествена медия. Докторантката демонстрира широки познания в теоретичното поле и свободно съпоставя културни тези и авторски позиции в опит да дефинира понятийните категории.

Фундаментален въпрос на всяко обобщаващо размишление разбира се, е методиката на неговото проследяване. Моделът на линейния исторически преглед, приложен към едно толкова специфично явление, не винаги се оправдава поради самия характер на проблема. Закономерно, авторката предлага един модифициран методологически прочит, който съчетава възможностите на семиотиката, структурализма, аналитичната философия на езика и философията и психологията на изкуството, които изграждат комплексен научен апарат с променяща се „камера за наблюдение“. Прави впечатление коректният историографски преглед на чуждите източници по темата, въпреки че изследванията на български език не са споменати в критическия анализ на литературата.

Глава Първа: *Исторически предпоставки*, представлява опит да се вместят в единна координатна система социокултурните фактори, които определят новите граници на понятието за „изкуство“ през епохата на модернизма и довеждат до радикална промяна в отношението към изразните му средства. От nihilistичната стратегия на дадаизма до „градския на фолклор“ на поп арта, докторантката набелязва седем ключови въпроса, които ще останат в изследователската оптика и на следващите глави. В общия, предимно културологичен анализ, Златка Яръмова центрира размишленията си изключително върху теориите на Артър Данто и Йозеф Косут, които според нея предлагат най-адекватните модели, приложими към динамиката на съвременния свят на изкуството. В паралелната съпоставка на гледни точки и понякога – на противоречиви доводи се отразява сложната логика, по която критици и художници диалогизират процеса и на естетическата рефлексивност през отделните периоди. Впрочем свободното боравене с различните културни тези, които описват промените на концептуалното възприятие на творците като феномен на ХХ век, продължава и в следващите части на дисертацията.

В границите на избрания подход, глави **Втора:** *Произведението като наратив* и **Трета:** *Произведението като аналитична пропозиция*, продължават синхронния анализ на ключовите, според дипломантката въпроси, в контекста на разглежданите теории. Засичането между интердисциплинарния инструментариум на Данто, основан на множественост на гледните точки и концептуалният анализъм на Косут, придава плътност на направените констатации и наблюдения. С основание авторката ограничава периметъра на своето изследване конкретно върху двата подхода, осъзнавайки че мащабът на една цялостна рецепция към концептуализацията на съвременната графика далеч надхвърля обема на докторантската теза. Поставянето на въпроси за същността на изкуството в полето на съвременната художествена практика неминуемо извежда самия „модус вивенди“ на културното развитие от втората половина на ХХ век, а именно – какво днес е „изкуство“, какви са неговите граници, обем, комуникация и смисъл?

Неминуемо, всяка сериозна дискусия по темата в теоретичното поле, аксиоматично изисква въвеждането на поредица от предупредителни знаци и уточнения.

Положителна оценка заслужава комплексният метод при разглеждане на факторите, оказали формиращо въздействие, както върху художествените идеи на времето, така и върху социалните, философските и културологичните разбирания за него. Проследявайки основният проблем на своето изследване, Златка Яръмова привежда обширен фактологически материал и реагира на някои от най-интересните явления в световната културна история. Последното води до едно програмно синтетично, но вярно представяне на динамиката на процесите, във връзка с поставената тема. Авторката демонстрира и забележителна ерудиция при критическата съпоставка на различните възгледи върху проблема, привеждайки доводи, изказани от Уорхол, Лихтенщайн, Бал, Витгенщайн и др.

Заключението извежда стадиалните опорни точки на дисертацията и дискурсивните аспекти на изследователския процес. Конспективно формулираните в него изводи ясно обобщават резултатите от положения сериозен изследователски труд.

В опит за една цялостна оценка на дисертацията, трябва да отбележа, че Златка Яръмова е успяла сумарно да обхване общата картина на промените в социалното битие на изкуството и на теоретичната рефлексия към него и наред с това да дефинира явленията, чрез които се открояват същностните характеристики на новаторските движения.

Важен момент е и категориалното позициониране на работните термини, чиято етична в научен смисъл употреба е от изключително значение за правилното функциониране на теоретичните модели. Същевременно, тези опити открояват липсата на легитимност при нормативизирането на определени категории, които все повече се опитват да се откъснат от исторически контекст и дефиниция, което компенсаторно осветлява критическата нагласа.

Особено интересен момент в разсъжденията на авторката е отпратката към различните тълкувания на проблема за замяната на основни понятия в опозициите

на културната среда, които в цялостния си потенциал разколебават трайно класическото разбиране за смисъла на творбата. Както е отбелязвано многократно, езикът, с чиято помощ се коментира концептуалната практика най-често е ненужно претоварен със значения, познати само на посветените в света на изкуството. В тази връзка смятам, че запазването на обективно мотивирана изследователска дистанция спрямо „шумния“ критически фон на „алтер модерната култура“ е едно от постиженията на Златка Яръмова.

Добре изграденият научен апарат е сред силните страни на работата и съвместно с илюстративния ред умело подкрепя основните тези на изследването.

Авторефератът към дисертацията, като цяло отговаря на изискванията относно резюмирането на основния текст. Липсват обаче Заключението и самооценъчното извеждане на неговия приносен характер, поместени в книжното тяло на дисертацията.

По същностните си характеристики, дисертационният труд на Златка Яръмова принадлежи към категорията на комплексните изследвания, които изграждат принципни постановки в една крайно разнородна и бих казала, трудно дефинируема област. Разглежданата проблематика се разполага в пограничната територия между изкуство, психология и философия и е в пряка зависимост от социо-културните движения през различните времеви етапи, като в крайна сметка засяга самата същност на днешното разбиране за изкуство. Подобен изследователски мащаб изисква изключителна ерудиция, интердисциплинарност на научния подход и интерпретативна изобретателност, очевидно присъщи на мисленето на докторантката.

При общата оценка на резултатите от изследването трябва да отбележа, че в своя научен труд Златка Яръмова умело проследява генеративната граматика на изкуството в „сегашно“ време, с чиято помощ се изграждат нови смислови и образни решения. Стилът ѝ е ясен и асоциативен, систематизацията на фактите – коректна. Изследването демонстрира широк кръгозор, позоваване на културните и историческите процеси и убедително изведен професионален подход. При това в

работата са аргументирани и редица собствени квалифицирани мнения, които впечатляват с широтата на изследователския обзор. Използването на интердисциплинарен подход придава оригинален характер на изследването и е в основата на несъмнения му принос в съответната област. Впрочем, развитието на разнородните художествени практики, характерни за „новата съвременост“ след 60-те години на XX век неимоверно проблематизират дискусиата, която изобщо сме способни да инициираме за същността на изкуството днес. Представеният труд донякъде дава свой отговор на тази дилема, която може да бъде описана като един от основните проблеми на глобалната среда.

В заключение считам, че представената дисертация отговаря напълно на изискванията на Закона за РАСРБ и му давам обща положителна оценка. Трудът е ценно в теоретичен план изследване, което ще има и своя приложен ефект, като рядко по рода си проучване на български език върху специфичната проблематика. По тази причина убедено препоръчвам на Научното жури да присъди на Златка Яръмова образователната и научна степен “доктор”.

София, 2024